

You have downloaded a document from
RE-BUŚ
repository of the **University of Silesia in Katowice**

Title: Postawy studentów pełnosprawnych wobec studentów z niepełnosprawnością w percepcji studentów z niepełnosprawnością

Author: Joanna Kapias

Citation style: Kapias Joanna. (2020). Postawy studentów pełnosprawnych wobec studentów z niepełnosprawnością w percepcji studentów z niepełnosprawnością. W: A. Wojtas-Rduch (red.), "Przestrzeń i odmienność - pasje i zaangażowanie młodych pedagogów specjalnych" (S. 19-30). Katowice : Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego

Uznanie autorstwa - Na tych samych warunkach - Licencja ta pozwala na kopiowanie, zmienianie, rozprowadzanie, przedstawianie i wykonywanie utworu tak długo, jak tylko na utwory zależne będzie udzielana taka sama licencja.

UNIwersYTET ŚLĄSKI
W KATOWICACH

Biblioteka
Uniwersytetu Śląskiego

Ministerstwo Nauki
i Szkolnictwa Wyższego

Joanna Kapias

 0000-0001-6332-000X

Postawy studentów pełnosprawnych wobec studentów z niepełnosprawnością w percepcji studentów z niepełnosprawnością

Attitudes of able-bodied students towards students with disabilities in the perception of disabled students

ABSTRACT: Acquiring higher education by a disabled person increases his or her chances on the labour market, which makes it possible to improve his or her social and living conditions. Studies are also an opportunity for personal development, becoming independent, building self-esteem and acquiring friends. In my opinion, the group in which university operates is extremely important. The atmosphere of kindness and mutual help can make studying more enjoyable and easier. People with disabilities, however, may be exposed to social exclusion in the student environment, which is why in my BA thesis I focused on the attitudes of non-disabled students towards those with disabilities. This article is a part of research on the work entitled *Attitudes of able-bodied students towards students with disabilities and opinions of students with disabilities on this subject* written under the supervision of prof. dr hab. Zenon Gajdzica. In order to obtain more reliable results, I tested both non-disabled students and students with disabilities. In this article, I focus on the part of the research in which disabled students were the respondents.

KEY WORDS: student, attitude, disability.

Wstęp

Niniejszy artykuł jest wycinkiem z badań zawartych w mojej pracy licencjackiej pt. *Postawy studentów pełnosprawnych wobec studentów z niepełnosprawnością a opinie studentów z niepełnosprawnością na ten temat*, napisanej pod kierunkiem prof. dr. hab. Zenona Gajdzicy i obronionej w 2017 roku w Wydziale Etnologii i Nauk o Edukacji w Cieszynie Uniwersytetu Śląskiego w Katowicach (od 2020 roku Wydział Sztuki i Nauk o Edukacji). Swoje badania prowadziłam dwutorowo, mianowicie zarówno wśród respondentów pełnosprawnych, jak i wśród studentów z niepełnosprawnością. W artykule skupię się na opiniach studentów z niepełnosprawnością dotyczących postaw kolegów wobec nich.

Kategoria postaw

W literaturze przedmiotu funkcjonują różne sposoby rozumienia kategorii postaw. W swojej pracy przyjmuję definicję strukturalną, gdzie postawa rozumiana jest jako „trwały system pozytywnych lub negatywnych ocen, uczuć emocjonalnych i pozytywnych lub negatywnych tendencji do zachowania się wobec przedmiotów społecznych”. Przedmiotem postawy może być rzecz, osoba, zdarzenie i wszystko inne, co istnieje dla człowieka oraz jednocześnie ma/miało dla niego jakieś znaczenie. Mogą to być nie tylko rzeczy istniejące obiektywnie, ale również subiektywne¹. Postawa poza jej przedmiotem ma również podmiot, tzn. nigdy nie jest oderwana od człowieka i zawsze jest „czyjąś” postawą².

Komponenty postaw

Przyjmując, iż postawa jest wewnętrzną relacją składników, które ją tworzą, należy przeanalizować jej strukturę. Trzema zasadniczymi, wymienianymi przez licznych autorów są następujące jej komponenty: poznawczy, uczuciowo-motywacyjny (afektywny) oraz behawioralny³. Na poznawczy komponent składają się takie elementy, jak wiedza oraz przekonania na temat obiektu postawy⁴. Elementem komponentu poznawczego postawy poza wiedzą są przekonania, przypuszczenia lub wątplenia. Przekonania zawierają w sobie ocenę, np. realności jakiegoś przedmiotu (np. przekonanie o istnieniu Boga) czy też słuszności jakiegoś stanu rzeczy⁵. Drugim komponentem postawy jest składnik afektywny, czyli „nasze uczucia dotyczące przedmiotu postawy”⁶. Element ten można rozumieć szerzej, jako komponent uczuciowo-motywacyjny postawy. Przedmiot postawy może wzbudzać uczucia pozytywne lub negatywne⁷. Komponent afektywny może mieć charakter oceny (dobry, zły, niesłuszny, należy, chcę, powinienem) lub może wyrażać się w emocjach pojawiających się na widok (lub wyobrażenie) podmiotu postawy (radość, pogarda, lęk, szacunek). Ostatni składnik

1 T. MĄDRZYCKI: *Psychologiczne prawidłowości kształtowania się postaw*. Warszawa 1977, s. 23–24.

2 M. MARODY: *Sens teoretyczny a sens empiryczny pojęcia postawy – analiza metodologiczna zasad doboru wskaźników w badaniach nad podstawami*. Warszawa 1976, s. 16.

3 T. MĄDRZYCKI: *Psychologiczne prawidłowości kształtowania się postaw...*, s. 24.

4 M. MARODY: *Sens teoretyczny a sens empiryczny pojęcia postawy...*, s. 19.

5 T. MĄDRZYCKI: *Psychologiczne prawidłowości kształtowania się postaw...*, s. 24–25.

6 S. NOWAK: *Pojęcie postawy w teoriach i stosowanych badaniach społecznych*. W: *Teoria postaw*. Red. S. NOWAK. Warszawa 1973, s. 21.

7 T. MĄDRZYCKI: *Psychologiczne prawidłowości kształtowania się postaw...*, s. 25.

postawy, nazywany aspektem behawioralnym, jest tym, „co byśmy chcieli zrobić, jak chcielibyśmy się zachować wobec przedmiotu postawy⁸. Jest to, więc „mniej lub bardziej jednorodny zespół dyspozycji do zachowania się w określony sposób wobec obiektu postawy”⁹.

Klasyfikacje postaw wobec osób z niepełnosprawnością

Postawy wobec osób z niepełnosprawnością można klasyfikować według różnych kryteriów i podziałów. Najprostszym z nich jest podział zaproponowany przez Ewę Zasępe, która wyróżniła trzy następujące postawy:

- postawa pozytywna – oznacza akceptację osób niepełnosprawnych,
- postawa ambiwalentna – zdaniem autorki oznaczająca stosunek obojętny do osób niepełnosprawnych,
- postawa negatywna – niechęć do osób niepełnosprawnych¹⁰.

Biorąc pod uwagę złożoność, wielowymiarowość kategorii postawy, można przyjąć bardziej rozbudowaną klasyfikację zaproponowaną przez Marię Chodkowską i Zdzisława Kazanowskiego (zob. tabela 1), którzy wyróżniają postawę pełnej akceptacji, częściowej akceptacji, *quasi*-akceptacji, ambiwalencji, lekceważenia, niechęci oraz wrogości¹¹.

Tabela 1. Charakterystyka postaw wobec osób z niepełnosprawnością

Postawa	Charakterystyka
1	2
Pełna akceptacja	<ul style="list-style-type: none"> – adekwatna wiedza o osobach z niepełnosprawnością, ich problemach i możliwościach (np. rozwoju, osiągnięć), – pozytywny stosunek emocjonalny wobec działań mających na celu integrację osób z niepełnosprawnością z resztą społeczeństwa (nie tylko okazjonalne kontakty)
Częściowa akceptacja	<p>jest to niekompletna postawa, w której nie wszystkie komponenty są rozwinięte w sposób wystarczający, objawia się ona np.:</p> <ul style="list-style-type: none"> – brakiem adekwatnej wiedzy o możliwościach i potrzebach osób z niepełnosprawnością, – okazjonalnymi interakcjami

8 S. NOWAK: *Pojęcie postawy w teoriach i stosowanych badaniach społecznych*. W: *Teorie postaw...*, s. 21.

9 M. MARODY: *Sens teoretyczny a sens empiryczny pojęcia postawy...*, s. 20.

10 M. CHODKOWSKA, Z. KAZANOWSKI: *Socjopedagogiczne konteksty postaw nauczycieli wobec edukacji integracyjnej*. Lublin 2007, s. 20.

11 Ibidem, s. 21.

1	2
Quasi-akceptacja	<ul style="list-style-type: none"> – natrętna ciekawość, – narzucanie opieki, – wyręczanie, – nieuzasadnione współczucie, – litość
Ambiwalencja	<ul style="list-style-type: none"> – zależność stosunku emocjonalnego od okoliczności, – zróżnicowanie i zależność interakcji od stopnia niepełnosprawności, – pozytywne deklaracje nt. kontaktów z osobami z niepełnosprawnością, – unikanie kontaktów, w których należałoby wziąć na siebie współodpowiedzialność za potrzeby danej osoby
Lekceważenie	<ul style="list-style-type: none"> – ocenianie problemów osób z niepełnosprawnością za nieistotne, – unikanie kontaktów z tymi osobami
Niechęć	<ul style="list-style-type: none"> – wiedza ograniczona do tej dotyczącej słabości i ograniczeń osób z niepełnosprawnością, – negatywna ocena przywilejów osób z niepełnosprawnością, – niechęć do kontaktów bezpośrednich i pośrednich
Wrogość	<ul style="list-style-type: none"> – przeświadczenie, że osoby z niepełnosprawnością są „ciążarem dla rodziny i społeczeństwa”, – chęć eliminowania osób z niepełnosprawnością z własnej przestrzeni życiowej, – preferowanie gettyzacji

Opracowanie własne na podstawie: M. CHODKOWSKA, Z. KAZANOWSKI: *Socjopedagogiczne konteksty postaw nauczycieli wobec edukacji integracyjnej...*, s. 21.

Uwarunkowania postaw wobec osób z niepełnosprawnością

Bogata literatura wskazuje na dużą złożoność etiologii postaw społecznych, zwłaszcza względem osób z niepełnosprawnością. Podstawowe czynniki warunkujące ukształtowanie się jakiejś postawy związane są z osobą – stanowiącą przedmiot oraz podmiot postawy. Istotne są również uwarunkowania środowiskowe. Jako jeden z najczęstszych czynników dotyczących osoby niepełnosprawnej stanowiącej przedmiot postawy wskazuje się jej wygląd zewnętrzny, m.in. stopień widoczności jej niepełnosprawności, jej ubiór, stan uzębienia, uczesanie¹². Do czynników związanych z podmiotem postawy można zali-

¹² H. LARKOWA: *Postawy społeczne wobec osób z odchyleniami od normy*. W: *Pedagogika rewalidacyjna*. Red. A. HULEK. Warszawa 1980, s. 481.

czyć takie czynniki, jak „płeć, wiek, poziom wiedzy ogólny i z zakresu obejmującego podmiot postawy oraz cechy osobowościowe, w tym poziom inteligencji”¹³. Wśród czynników zaliczanych do grupy środowiskowych można wymienić m.in. uwarunkowania ekonomiczne oraz kulturowe, w tym religijne¹⁴. Należy również wziąć pod uwagę, że wg niektórych autorów „postawy jednostki tworzą się w oparciu o doświadczenia społeczne, tradycję kulturową, którą jednostka przyjmuje od innych ludzi oraz w wyniku własnych działań i doświadczeń”¹⁵.

Metodologia badań własnych

Przedmiotem moich badań były deklaracje postaw studentów pełnosprawnych wobec studentów z niepełnosprawnością oraz opinie studentów z niepełnosprawnością na temat postaw studentów pełnosprawnych wobec nich. Jak już wspomniałam, w niniejszym artykule skupię się na deklaracjach studentów z niepełnosprawnością, przytoczę, zatem tylko te pytania badawcze, które odnoszą się do tej części badań. Pytania te zostały sformułowane w oparciu o trzy komponenty postaw i brzmiały następująco:

- Jakie są poglądy, opinie, przekonania studentów pełnosprawnych na temat osób z niepełnosprawnością w ocenie studentów z niepełnosprawnością?
- Jakie są uczucia studentów pełnosprawnych wobec studentów z niepełnosprawnością w ocenie studentów z niepełnosprawnością?
- Jakie działania wobec studentów z niepełnosprawnością podejmują studenci pełnosprawni w ocenie studentów z niepełnosprawnością?

W swoich badaniach zastosowałam strategię ilościową i posłużyłam się metodą sondażu diagnostycznego, a konkretnie techniką ankiety. Kwestionariusz skierowany był do studentów z niepełnosprawnością. W celu pozyskania możliwie największej liczby respondentów ankieta została przeprowadzona drogą elektroniczną. Badania były prowadzone w marcu 2017 roku. Ankiety zostały umieszczone na studenckich forach internetowych oraz grupach zrzeszających studentów z różnych miast (całej Polski) na Facebooku. Ponadto prośba o przekazanie ankiety studentom została wysłana mailowo do Rzeczników ds. Osób Niepełnosprawnych lub Biur ds. Osób Niepełnosprawnych wszystkich uczelni wyższych widniejących w wykazie uczelni publicznych nadzorowanych przez ministra właściwego ds. szkolnictwa wyższego.

13 M. CHODKOWSKA, Z. KAZANOWSKI: *Socjopedagogiczne konteksty postaw nauczycieli wobec edukacji...*, s. 56.

14 Ibidem, s. 60–67.

15 T. MAŁDRZYCKI: *Psychologiczne prawidłowości kształtowania się postaw...*, s. 51.

Opis grupy badanej

Grupa studentów z niepełnosprawnością liczyła 108 osób, w tym 67 kobiet i 41 mężczyźn. Do udziału w badaniach zgłosili się studenci z 21 polskich uczelni wyższych. W grupie znalazły się osoby z zaprezentowanymi w tabeli 2. rodzajami niepełnosprawności, w tym 14 osób na orzeczeniach miało więcej niż jeden symbol.

Tabela 2. Rodzaj orzeczonej niepełnosprawności deklarowany przez uczestników badania

Symbol	Znaczenie	Liczba osób
01-U	upośledzenie umysłowe (niepełnosprawność intelektualna)	0
02-P	choroby psychiczne	4
03-L	zaburzenia głosu, mowy i choroby słuchu	15
04-O	choroby narządu wzroku	15
05-R	upośledzenia narządu ruchu	27
06-E	epilepsja (również zapalenie tarczycy)	3
07-S	choroby układu oddechowego i krążenia	6
08-T	choroby układu pokarmowego	0
09-M	choroby układu moczowo-płciowego	2
10-N	choroby neurologiczne	15
11-I	inne, w tym schorzenia: endokrynologiczne, metaboliczne, zaburzenia enzymatyczne, choroby zakaźne i odzwierzęce, zeszpecenia, choroby układu krwiotwórczego	8
12-C	całościowe zaburzenia rozwojowe	5
Brak informacji	brak informacji	20

Opracowanie własne.

Wśród badanych najwięcej osób posiadało stopień umiarkowany niepełnosprawności (51), następnie lekki (33) i znaczny (18). Informacji na ten temat nie udzieliło 6 osób.

Wyniki badań

Ze względu na dużą ilość zebranego materiału przedstawię tylko wybrane jego fragmenty.

Pierwsze pytanie, jakie zadałam respondentom, miało na celu ustalenie, z jak dużą częścią studenckiej grupy utrzymują kontakt. Z deklaracji zebranych za pomocą ankiet wynika, że zdecydowana większość studentów

z niepełnosprawnością utrzymuje kontakty w grupie z minimum 2 osobami, a wśród nich 36 (33,33%) na 108 utrzymuje kontakt z 6 lub więcej osobami. Za ledwie 10 osób (9,26%) stwierdziło, że nie utrzymuje kontaktów z nikim z grupy. Istotnym elementem jest również częstotliwość tych kontaktów. Wśród badanych 48 osób (44,44%) deklaruje częste kontakty z osobami z grupy, następnie 38 osób (35,19%) twierdzi, że czasami się kontaktują z jej przedstawicielami, a 16 osób (14,81%) określa te kontakty, jako sporadyczne. Odpowiedzi nie udzieliło 6 badanych (5,56%). W dalszej części ankiety badani ustosunkowywali się do pewnych stwierdzeń, wskazując, jak dużej części ich grupy dane zdanie dotyczy. W niniejszym opracowaniu przedstawię wyniki w sposób ogólnikowy, natomiast szczegółowe dane zamieszczę w tabeli 3.

Opinie studentów z niepełnosprawnością na temat postaw pełnosprawnych studentów wobec nich w zakresie poznawczego komponentu postawy

Choć powyższy tytuł wydawać się może zawiły, w gruncie rzeczy wcale taki nie jest. Respondentów poproszono o określenie, jak dużej części grupy dotyczą różnego rodzaju stwierdzenia. Część z nich dotyczyła pierwszego z komponentów postawy – wiedzy oraz przekonań i opinii na temat obiektu postawy¹⁶. Respondenci mieli za zadanie przy różnego rodzaju stwierdzeniach zaznaczyć odpowiedzi: nikt, mniejszość, około połowa, większość, wszyscy. Stwierdzenia, o których mowa, to np. „uważają mnie za równego sobie”, gdzie „wszyscy” odpowiedziało 46 badanych (42,59%), a 34 osoby (31,48%) stwierdziły, że „większość”. Inny przykład to sformułowanie: „uważają, że niepełnosprawni w ogóle nie powinni studiować”, przy którym 92 badanych (85,19%) odpowiedziało „nikt”. Na podstawie zebranych wyników dotyczących wiedzy, poglądów i opinii można przypuszczać, iż większość studentów pełnosprawnych posiada podstawowe wiadomości na temat niepełnosprawności. Większość z nich nie odmawia prawa do studiowania osobom z niepełnosprawnością oraz uważa niepełnosprawnych kolegów za równych sobie.

Opinie studentów z niepełnosprawnością na temat postaw pełnosprawnych studentów wobec nich w zakresie afektywnego komponentu postawy

Emocje i uczucia, składające na afektywny komponent postawy¹⁷ same w sobie są trudne do zbadania, w szczególności przy użyciu ankiety. Dodatkowym

16 M. MARODY: *Sens teoretyczny a sens empiryczny pojęcia...*, s. 19.

17 S. NOWAK: *Pojęcie postawy w teoriach i stosowanych badaniach społecznych*. W: *Teorie postaw...*, s. 21.

utrudnieniem jest fakt, iż badane są opinie pewnych ludzi o emocjach innych. Pytania dotyczące tego komponentu ograniczone zostały do czterech stwierdzeń, do których o ustosunkowanie się poproszono badanych studentów z niepełnosprawnością. Pierwsze z nich brzmiało „Czuję, że mnie nie lubią”. W tej części ankiety 3 respondentów (2,78%) wybrało opcję „wszyscy”, która po odwróceniu pytania świadczy o ich przekonaniu, jakoby nikt w grupie ich nie lubił. Niewielu więcej, bo 5 badanych (4,63%) wybrało opcję „większość”, a 10 badanych (9,26%) zaznaczyło „około połowa”. Większość badanych (56,58%) wybrała odpowiedź „nikt” oznaczającą, że czują się lubiani przez całą grupę, a 29 respondentów (26,85%) stwierdziło, że czują się lubiani przez większość grupy. Podobnie skonstruowane zostały kolejne stwierdzenia brzmiące „Czuję, że mnie szanują”, „Nie boją się zwrócić mi uwagę, gdy coś robię źle” i „Czuję, że akceptują moją obecność w grupie”. Na podstawie pytań dotyczących afektywnego komponentu postawy można wnioskować, że większość studentów niepełnosprawnych czuje się lubiana, szanowana i akceptowana przez swoich pełnosprawnych kolegów z grupy. Niewiele osób niepełnosprawnych zauważyło, żeby koledzy się nad nimi litowali. Należy jednak pamiętać, że zbadanie aspektu afektywnego postaw studentów pełnosprawnych poprzez badanie opinii osób niepełnosprawnych stanowi wielką trudność, ponieważ jest to subiektywna interpretacja czyichś odczuć. W tym przypadku bardziej wskazane jest zadanie większej liczby pytań dotyczących komponentu behawioralnego. Zachowania, które obserwują studenci niepełnosprawni, mogą świadczyć o konkretnych postawach wobec nich.

Opinie studentów z niepełnosprawnością na temat postaw pełnosprawnych studentów wobec nich w zakresie behawioralnego komponentu postawy

Aspekt behawioralny obejmuje zachowania wobec podmiotu postawy¹⁸. Badani studenci niepełnosprawni zostali zapytani o zachowania ich pełnosprawnych kolegów wobec nich. Pierwsze pytanie z tego obszaru dotyczyło typowo studenckiej sytuacji, jaką jest pożyczanie sobie notatek. Duża liczba badanych (42,59%) odpowiedziała, że gdyby potrzebowali notatek, otrzymaliby je od większości kolegów z grupy, a 34,26% wskazało nawet, że od wszystkich. Żaden respondent nie wybrał odpowiedzi wskazującej na to, iż w grupie jest osoba, która nie użyczyłaby im swoich notatek. Drugą typowo studencką sytuacją jest praca w grupach, np. przy realizacji wspólnych projektów. Dużą część badanych (39,81%) stwierdziła, iż większość kolegów chętnie z nimi współpracuje przy grupowych projektach. Drugą najczęściej pojawiającą się była odpowiedź „wszyscy” (30,56%). W mniejszości były odpowiedzi „około połowa”

¹⁸ Ibidem.

(13,89%) i „mniejszość” (12,96%). Tylko 3 osoby (2,77%) stwierdziły, że nikt nie chce z nimi współpracować przy pracach grupowych.

W obrębie behawioralnego komponentu postawy na podstawie moich badań można wnioskować, że postawy większości studentów pełnosprawnych wobec kolegów niepełnosprawnych są pozytywne. Nie ma wśród badanych studentów niepełnosprawnych osoby, która nie miałaby, od kogo pożyczyć notatek, a prawie wszyscy badani (105 na 108) są w grupie studentów, która chętnie z nimi współpracuje przy wspólnych projektach oraz mają kogoś, kto może im wytłumaczyć niezrozumiany materiał. Właściwie z zebranych odpowiedzi do każdego pytania można wnioskować, że większość studentów pełnosprawnych zachowuje się wobec studentów niepełnosprawnych w sposób świadczący o postawach pozytywnych.

Tabela 3. Zestawienie wszystkich odpowiedzi ($n = 108$)

Lp.	Stwierdzenie/Pytanie	Nikt	Mniejszość	Około połowa	Większość	Wszyscy
1	2	3	4	5	6	7
1.	„Wiedzą, co to jest niepełnosprawność i jakie są jej rodzaje”	8 (7,41%)	24 (22,22%)	26 (24,07%)	38 (35,19%)	12 (11,11%)
2.	„Potrafią ocenić, co jestem w stanie zrobić samodzielnie, a kiedy trzeba mi pomóc”	21 (19,44%)	21 (19,44%)	15 (13,89%)	34 (31,48%)	17 (15,74%)
3.	„Wiedzą, jaką mam niepełnosprawność i jakie ona niesie dla mnie konsekwencje”	15 (13,89%)	34 (31,48%)	20 (18,52%)	22 (20,37%)	17 (15,74%)
4.	„Uważają, że niepełnosprawni w ogóle nie powinni studiować”	92 (85,19%)	10 (9,26%)	2 (1,85%)	1 (0,93%)	3 (2,78%)
5.	„Uważają mnie za równego sobie”	6 (5,56%)	6 (5,56%)	16 (14,81%)	34 (31,48%)	46 (42,59%)
6.	„Czuję, że mnie NIE lubią”	61 (56,48%)	29 (26,85%)	10 (9,26%)	5 (4,63%)	3 (2,78%)
7.	„Czuję, że mnie szanują”	5 (4,63%)	11 (10,19%)	15 (13,89%)	39 (36,11%)	38 (35,19%)
8.	„Czuję, że się nade mną litują”	87 (80,56%)	15 (13,89%)	4 (3,70%)	2 (1,85%)	0 (0,00%)
9.	„Nie boją się zwrócić mi uwagę, gdy coś robię źle”	21 (19,44%)	15 (13,89%)	21 (19,44%)	29 (26,85%)	22 (20,37%)

1	2	3	4	5	6	7
10.	„Czuję, że akceptują moją obecność w grupie”	1 (0,93%)	3 (2,78%)	11 (10,19%)	33 (30,56%)	60 (55,56%)
11.	„Pożyczyliby mi notatki, gdybym potrzebował”	0 (0,00%)	12 (11,11%)	13 (12,04%)	46 (42,59%)	37 (34,26%)
12.	„Chętnie ze mną współpracują np. przy projektach grupowych”	3 (2,78%)	14 (12,96%)	15 (13,89%)	43 (39,81%)	33 (30,56%)
13.	„Wytłumaczyliby mi, gdybym poprosił, materiały, którego nie rozumiem”	3 (2,78%)	26 (24,07%)	12 (11,11%)	34 (31,48%)	33 (30,56%)
14.	„Mogliby, gdybym chciał, pójść ze mną na imprezę studencką/na piwo/kawę”	6 (5,56%)	28 (25,93%)	16 (14,81%)	28 (25,93%)	30 (27,78%)
15.	„Unikają ze mną kontaktu”	70 (64,81%)	21 (19,44%)	7 (6,48%)	7 (6,48%)	3 (2,78%)
16.	„Dają mi odczuć, że nie jestem częścią grupy. Pomijają mnie”	78 (72,22%)	18 (16,67%)	3 (2,78%)	7 (6,48%)	2 (1,85%)
17.	„Mogę z nimi pożartować”	3 (2,78%)	15 (13,89%)	12 (11,11%)	38 (35,19%)	40 (37,04%)
18.	„Narzucają mi swoją pomoc, nawet gdy jej nie potrzebuję”	82 (75,93%)	15 (13,89%)	8 (7,41%)	5 (4,63%)	1 (0,93%)
19.	„Ignorują moją obecność”	80 (74,07%)	15 (13,89%)	8 (7,41%)	4 (3,70%)	1 (0,93%)
20.	„Jawnie mnie obrażają”	100 (92,59%)	6 (6,48%)	0 (0,00%)	1 (0,93%)	1 (0,93%)
21.	„Starają się mi udowodnić, że są ode mnie lepsi, mądrzejsi”	74 (68,52%)	22 (20,37%)	4 (3,70%)	6 (6,48%)	2 (1,85%)
22.	„Pomagają mi tylko na pokaz”	91 (82,26%)	8 (7,41%)	4 (3,70%)	4 (3,70%)	1 (0,93%)
23.	„Mógłbym ich nazwać swoimi dobrymi kolegami/koleżankami lub przyjaciółmi”	9 (8,33%)	32 (29,63%)	24 (22,22%)	27 (25,00%)	16 (14,81%)

Opracowanie własne.

Podsumowanie

Zarówno z deklaracji studentów pełnosprawnych (pominiętych w artykule), jak i opinii studentów niepełnosprawnych wynika, że większość studentów pełnosprawnych jest pozytywnie nastawiona do studentów z niepełnosprawnością w obrębie każdego z trzech komponentów postaw. Przyjęta przeze mnie hipoteza główna jakoby badania miały wykazać różnice pomiędzy deklarowanymi przez pełnosprawnych studentów postawami a opiniami studentów niepełnosprawnych na ten temat okazała się błędna. Z obu badań ankietowych wynika, że wiedza większości studentów pełnosprawnych nt. niepełnosprawności jest niepełna, ale stosunek do osób niepełnosprawnych i zachowania względem nich najczęściej są nacechowane pozytywnie.

W odniesieniu do obranych pytań badawczych wyniki można skrótowo przedstawić w następujący sposób:

1. Jakie są poglądy, opinie, przekonania studentów pełnosprawnych na temat osób z niepełnosprawnością w ocenie studentów z niepełnosprawnością?

- Na podstawie zebranych danych dotyczących wiedzy, poglądów i opinii można przypuszczać, iż większość studentów pełnosprawnych posiada podstawowe wiadomości na temat niepełnosprawności. Większość z nich nie odmawia prawa do studiowania osobom z niepełnosprawnością oraz uważa niepełnosprawnych kolegów za równych sobie.

2. Jakie są uczucia studentów pełnosprawnych wobec studentów z niepełnosprawnością w ocenie studentów z niepełnosprawnością?

- Większość studentów niepełnosprawnych twierdziła, że nikt się nad nimi „nie lituje” i czują się akceptowani przez wszystkich w grupie lub jej większość.

3. Jakie działania wobec studentów z niepełnosprawnością podejmują studenci pełnosprawni w ocenie studentów z niepełnosprawnością?

- Właściwie z odpowiedzi na każde pytanie w ankiecie można wnioskować, że zachowania większości studentów pełnosprawnych wobec studentów niepełnosprawnych świadczą o postawach akceptujących lub im bliskich.

Na podstawie opisanych przeze mnie badań można sformułować tezę: **postawy większości studentów pełnosprawnych wobec studentów z niepełnosprawnością są pozytywne.**

Fakt, że większość studentów z niepełnosprawnością nie spotyka się z negatywnymi postawami innych studentów wobec nich, był z całą pewnością wart zbadania. W trakcie badań zainteresowały mnie osoby z niepełnosprawnością, które uważają, że nie są przez nikogo lubiane, szanowane i nie mogą liczyć na pomoc rówieśników. Te przypadki mogłyby zostać poddane badaniom jakościowym mającym na celu ustalenie przyczyn takiego stanu rzeczy. Czy możliwe jest, żeby w grupie nie było ani jednej

życzliwej osoby? Czy w niektórych przypadkach okazałoby się, że dany student z niepełnosprawnością jest osobą trudną w kontaktach albo ma zaburzone postrzeganie otoczenia? Pozostawiając to pytanie nierozstrzygnięte, dodam tylko, że zarówno z moich doświadczeń, jak i z badań wynika, że studenci z niepełnosprawnością spotykają się z przejawami negatywnych postaw wobec nich (czasami sami je prowokują), jednakże takie sytuacje należą do rzadkości.

Bibliografia

- CHODKOWSKA M., KAZANOWSKI Z.: *Socjopedagogiczne konteksty postaw nauczycieli wobec edukacji integracyjnej*. Lublin 2007.
- LARKOWA H.: *Postawy społeczne wobec osób z odchyleniami od normy*. W: *Pedagogika rewalidacyjna*. Red. A. HULEK. Warszawa 1980.
- MARODY M.: *Sens teoretyczny a sens empiryczny pojęcia postawy – analiza metodologiczna zasad doboru wskaźników w badaniach nad podstawami*. Warszawa 1976.
- MĄDRZYCKI T.: *Psychologiczne prawidłowości kształtowania się postaw*. Warszawa 1977.
- NOWAK S.: *Pojęcie postawy w teoriach i stosowanych badaniach społecznych*. W: *Teorie postaw*. Red. S. NOWAK. Warszawa 1973.